

Ürəkdə bişən, sözdə bitən yaradıcılıq...

Tanınmış şair, yazıçı - publisist Rafiq Rəhimin "Bir ömrün nəğmələri" kitabı önündə düşüncələr

Yədulla AĞAZADSS,
filologiya elmləri doktoru, professor,
Azərbaycan JB-nin üzvü

Birinci söhbət

İki həftədir ki, tanınmış şair, yazıçı - publisist, peşə ixtisasına görə həmkarım olan Rafiq Rəhimin 368 səhifəlik, nəfis tərtibatla 2018-ci ildə Mingəçevir Poliqrafiya Müəssisəsi tərəfindən çap olunan "Bir ömrün nəğmələri" adlı şeir, hekayə, povest və publisistika örnəklərindən ibarət kitabını oxuyurdum. Hər dəfə bədii nümunələr məni tutub saxlayır, içimdəkiləri məndən gözəl deyər bilən şairə, yazıçıya minnətdarlıq duyğularını bildirmək, düşüncələrimi oxucularla bölüşmək üçün zaman, fürsət arayırdım. Rafiq müəllimin həyatdan, gerçəklikdən, içindən gələn söz, sənət dünyası məni çox uzaqlara apardı. Bu şeirlər, bu yazılar bir daha təsdiq edir ki, uca Tanrının əmanət verdiyi (Qurani-Kərim, Əl-Əh-zab surəsi, 72-ci ayə) İnsan əmanətə xəyanət etməyəndə, Ruhun gözəlliyinə, saflığına, halallığına baş vuranda mənəvi külçələr, söz, sənət gülləri yaranır. Bu missiya hamının deyil, yaradıcı insanların boyuna biçilibdir. Təsədüfi deyildir ki, dahi Nizami "Peyğəmbərlərdən sonra şairlər gəlir", - kəlamı ilə mövzuya aydınlıq gətirmiş, digər söz-sənət iftixarımız M.Füzuli isə şeiri, bədii düşüncəni "zirvə" adlandıraraq belə demişdir:

Ol düri - dürci - "ənə - əfsəh" ki, hikmət dayəsi,
Şeir şəhdilə ləbi - canpərvərin tər qılmamış
Şeir bir zirvədir, əmma biz kimi naqislərə,
Ol ki, kamildir, onu möhtaci zivər qılmamış

Susuz səhrada bir qurtum suyun nə olduğunun fərqinə varırsınız?! Dağların qoynundan, daşların içindən süzülən buz bulaqların seyrinə, möcüzünə necə, dalmırsınız?! Gözəl söz də, şeir də elədir. Sərin su ilə cizmani gücünüzü bərpa etdiyimiz kimi, gözəl sözlə ruhumuzu kökləyir, mənəvi, ruhi ovqatımızı zənginləşdirir, insanlıq, gözəllik, saflıq missiyasının qapılarını üzümüzdə açır. Bunlardan biri olmasa, gözəl yaşamaq mümkündürmü? Əsla, yox.

Bütün bu düşüncələri mənə yazdıran təbii ki, tanınmış şair, yazıçı - publisist Rafiq Rəhimin haqqında danışmaq istədiyim kitabıdır. Kitaba maraqlı tərtibat verilmiş, olduqca səmimi ön söz və "Müəllifdən" başlıqlı yazılarda Rafiq Rəhim şəxsiyyətinə, yaradıcılıq dünyasına körpü atılmış, aydınlıq gətirilmişdir.

Kitabın redaktoru, "Ziyalı" jurnalının baş redaktoru Əli Əhmədov kitabı yazdığı "Nəğmə kimi keçən ömür" adlı ön sözündə bir çox maraqlı mətləblərə toxunmuş, şairin ibrətamiz həyat və yaradıcılıq yoluna bələdçilik etmişdir. Diqqətimi çəkən həm də Əli Əhmədovun "Ön söz"ünə tanınmış şair Fətəli Sahibin aşağıdakı bir bəndlik şeri epigrafla seçmişdir:

Şair tanıyıram, qaradır qanı,
Heç yerdə çəkilmir adı, ünvanı.
Hayıf o şairdən, həyatda canı,
Sandıqda gül kimi şeiri çürüyür.

Bu sözlərin işığında Rafiq Rəhimin yaradıcılıq dünyasına baş vuranda, şairin "Özüm və sözüm" adlı ön sözə əlavəsini oxuduqda gözlərimiz önündə özünə, sözünə hörmət edən, son dərəcə təvazökar yaradıcı bir insan canlanır. Yazıda "Şeir də yazmı-

şam, hekaə də yazmışam, şəkil də çəkmişəm. Amma özümü peşəkar şair, peşəkar nasir və ya peşəkar rəssam hesab etmirəm. Mən peşəkar müəlliməm", - sözlərini oxuyanda, hamının "ustad", - dedi, amma heç zaman özünü şair saymadığı, gözəl şair-alim, ustadım, müəllimim Hacı Mirhaşım Talışlı Müsafir yadıma düşdü. Belə insanlar həyatdan heç nə ummur, əksinə, hamıya, hər kəsə öz işığından pay verir, yazıb-yaratdığı insanlıq borcu, vəzifəsi bilir. Rafiq Rəhimi də mən belə tanıdım. Bunu mənə həm də şairin bu günlərdə oxuyub qurtardığım "Bir ömrün nəğmələri" şeirlər, hekayələr kitabı deyir.

İkinci söhbət

Kitab "Öz-özümle söhbətimdir sözlərim", "Həqiqətin yolu", "Dünya ... dünya", "Vətən nəğmələri", "Gözəllikdir eşqim, andım", "Dəli könlüm məhəbbətin acıdır", "Qəzəllər", "Məktəb illəri", "Damlalar", "Bu mühit çirkəbə batır bizi", "Böyükler üçün uşaq nağılları", "Hekayələr, novellalar, mənsur şeirlər", "Publisistika", "Qazıqumluq əhvalatları", "Rafiq Rəhimin rənglər dünyası" bölmələrindən ibarətdir.

"Öz-özümle söhbətimdir sözlərim" başlığı ilə təqdim olunan şeirlər şairin "Özüm və sözüm" müəllif qeydlərinin poetik davamı, eləcə də insan və zaman haqqında düşüncələri kontekstində qələmə alınmışdır. "Sözüm qalar", "Sözlərim", "Ürəyimi boşaltmışam", "Sözümü", "Şeir olamaz", "Olmaz", "Bilməz", "Şeir, həyat" bağlılıq şeirlərdə sözə, şair şəxsiyyətinə baxış poetik müstəvidə dilə gətirilmişdir. "Mən yazmaya bilməyəndə yazıram", - deyən şair onun səbəblərini də incələyir, şeiri özünün sirdaşı, ürək dostu sayır:

Təklənəndə, qəm selinə batanda,
Öz-özümle söhbətimdir sözlərim.
Şəkərimə dünya zəhər qatanda
Şirinimdir, şərbətimdir sözlərim.

Şair daxilən dolanda, ilhamından ona sifariş gələndə qələmə sarılır. Şeir elə bir iksirdir ki, onun yaranma anı, zamanı bilinməz. Şeir qələmdən öncə ürəkdə yazılır. Şair "Ürəyimi boşaltmışam" şeirində bunlara aydınlıq gətirməklə yanaşı, şairə, sənətə, yaradıcılıq dünyasına münasibətini ortaya qoymuşdur:

Mən şeir yazmamışam ki,
Ürəyimi boşaltmışam, - kimi

poetik bəyanatının izlərini R.Rəhimin bütün yaradıcılığında izləmək mümkündür. Şair ətrafda baş verənlərə biganə qala bilmir, gördüyü gözəlliklər könlünü oxşadığı halda, şər, naqisliklər qəzəbini, hiddətini tarıma çəkir:

Yığıb sevinc ilə qəmi,
Toxumuşam xalı kimi.
Sevda dolu günlərimi,
Sözlərimdə yaşatmışam.

Ürəkdən gələn, sözdə bitən incələmələrinin ömür yoluna salınan xalını, gözəlliyi xatırlatması, sevda dolu günlərini sözlərində yaşatması bədii sözün qüdrətindən xəbər verir. Deyərdim ki, şairin yolu, yaradıcı şəxsiyyətlərin tarixçilərdən, iqtisadçılardan bir fərqi, bir üstünlüyü ondadır ki, şair yaşantını, yaşadığını, mənəviyyat tarixçəmizi sözə köçürür, sözün, sənətin dililə gerçək, yaşanılmış tarix yaradır. Odur ki, şairin bir üzü gülür, bir üzü ağlayır, ulu Səbir demişkən: "gördüyü niku-bədi izhar" edir, dövrünə, zamanına ayna olmağa çalışır. Gözəllərə güldən çələng hörürsə, şərə, nadüzləri daşlamağı, qınlıqlamağı özünə vəzifə bilən şair yaradıcılığının xarakterinə aşağıdakı misrələrlə aydınlıq gətirir:

Xəyallarım bir kəpənək,
Hey dolanır çiçək-çiçək
Gözəllərə güldən çələng,
Şərə bir az daş atmışdın.

Düz sözü, həqiqəti poetik müstəvidə ortaya qoymaq böyük hünərdir, həyat üçün riskdir. Kimlər düzlüyün, dilinin, sözünün qurbanı olmamışdır?! Fəciənin, dərindən böyüklüyü ondadır ki, düzü nadüz, həqiqəti yalan, xeyri şər ittiham edir, yolunda ağla-gəlməz maneələr yaratmağa qələmini qırmağa çalışılır. Ədəbiyyat tariximiz buna şahiddir. Hiss olunur ki, R.Rəhim belə bir nataraz ovqatın, acı gerçəkliyin ağrısını az yaşamamışdır:

Bu dünyada nə sirr gördüm,
Həqiqəti kəsir gördüm.
Qolu bağlı əsir gördüm,
Qul önündə şah sözümü.

Hər misranın çəkisini, ağırlığını, həyatiliyini saatlarla düşünüb-daşınmaq mümkündür. Şairə görə bu çətin yolu hər adam gedə bilməz. Yalnız həqiqətin, xeyrin, saflığın, gözəlliyin daşıyıcısı olub, sözə, şairə qul olanlar zirvələrdə qərar tutmağa qadirdir: "Bilməz" şeirində həqiqi sənətkarın yeri, məqamı nişan verilir:

Mənalı söz qızıl puldur.
Şair kimdir?

Şeirə quldur
Şeir zirvədəki yoldur,
Hər yol ötən gedə bilməz.

Tanrının əmanətini erməğan etdiyi nadir kimsələr, şairlər mənəb xətinə, hakimə, şərə qul olanda, yalançı təriflər meydan sulayanda, sözə xəyanət ediləndə kövrək qəlbli şairin - Rafiq Rəhimin poetik portreti misralardan əzəmətlə canlanır. Bu təkcə R.Rəhimin deyil, bütövlükdə həqiqi sənətin, düzün, saflığın, halallığın bədii portreti, həyata, dünyaya baxışdır:

Bənd olmadım hər tələyə -
Cah-calala, dəbdəbəyə
Əyilsəm də bir çiçəyə,
Şah önünə şax dayandım.

"Öz özümle söhbətimdir sözlərim" bölməsində yer alan şeirlərin bir qismi şeir, şair və zaman düşüncələri, digər qismi isə insan ömrünün mərhələləri ilə bağlıdır. Şair insanı təbiətdən ayırmır, onu təbiətin bir parçası sayır. Təbiətin yazı, yayı, payızı, qışı olduğu kimi, insanın bahar dövrü, xəzan çağı, qarlı qışı mövcuddur. Daha çox ovqat şeirləri kimi diqqəti cəlb edən "Ay aman", "Çiçəklərin solan vaxtı", "Payıza xitab", "Ömrün payız çağı", "Toxunma mənə", "Yaşdırlarım", "Gəncliyim" kimi şeirlərdə bunları tam aydınlığı ilə görmək mümkündür.

İllərin bir-birini əvəz etməsi, yaş üstünə yaşın gəlməsi şair baxışında fərqli ovqatda nəzmə çəkilir, fikir yükü ilə poetik ovqatın qanadında insan ömrünün həyat yolu rəsm edilir:

Bir ömürdür, yaşayırıq illəri,
Ağır yüküdür, daşıyıraq illəri,
Bir-bir alıb boşayıraq illəri,
İlin biri bizi alar, ay aman...

"Çiçəklərin solan vaxtı" şeirində ömrün yaş mərhələləri təbiət və insan vəhdətində mənəlidir, özünəməxsus şair incələmələri diqqətçəkicidir:

Çatdı ömrümüzün payız mövsümü,
Daha çiçəklərin solan vaxtıdır.
Boylanıb arxaya-güllü bahara,
Gözümüzün yaşla dolan vaxtıdır.

"Yaşdırlarım" (Vücutnamə) şeirində təbiətin fəsil yaşı ilə insan ömrü arasında qəribə bir oxşarlıq, bənzəyiş görən şair fikirlərinə, düşüncələrinə sözün qüdrətilə aydınlıq gətirir:

Bir vaxt təzə-tər idik,
İlin yaz çağı kimi
Açmışıq çiçək- çiçək
Cənnətin bağı kimi.

Yaz ovqatından yaya, payıza, qışa keçən şair təbiətlə birgə ömür sürür hər dövrü özünəməxsus təzə, tər biçimdə mənalandıra bilir. Bəzən bu şeirlər həzin duyğular oyadır, şairə qoşulub kol dibində boyunu bükük bənövşə ovqatı yaşayıraq. "Toxunma mənə" şeiri bu cəhətdən xarakterikdir:

Toxunma sən mənə, ay ürəyi daş,
Həssasam, kövrəyəm, qəlbşüşəyəm.
Kol dibində bitən tənha, kimsəsiz,
Baharı yox olan bir bənövşəyəm.

Rafiq Rəhimin gənclik illərində ixtiyar çağlarında yazdığı seçmə nümunələrdən ibarət olan yaradıcılıq toplusu, əslində özünəməxsus sülhət xətti olan ömür dastanını xatırladır. Hər dastanın, hər povestin, romanın ekspozisiyası, müqəddiməsi olduğu kimi "Bir ömrün nəğmələri" şeir kitabının da müqəddiməsi, ekspozisiyası dolayısı ilə "Öz-özümle söhbətimdir" başlığı altında təqdim olunan şeirlərin olduğunu düşünürəm. Bu şeirlərdə gözəlliyə vurğunluq olduğu kimi, şərə qarşı amansız vuruş da var. Digər bölmələr də təqdim olunanlar sanki bu poetik həqiqətin məntiqi davamıdır.

(Davamı 8-ci səhifədə)

(Əvvəli 7-ci səhifədə)

Üçüncü söhbət

“Həqiqətin yolu” bölümündə yer alan “Həqiqət”, “Əsarət”, “Hələ adımızı axtarıq”, “Haram tikəmi zi qoru, ilahi”, “Ay it oğlu”, “Həqiqətin yolu”, “Doğru yol”, “Bal arısı”, “Axırda”, “Şair”, “Nadalar”, “Ağ bayraq”, “Elm, iman, məhəbbət”, “Ruhlar çolaq olan yerdə”, “Zirvələr” və digər şeirləri səciyyəvləndirən iki ən mühüm keyfiyyət həqiqət və yalanın, şair, insan, zaman kontekstində bədii ifadəsidir.

“Haqq üzülər, qırılmaz” xalq deyiminin işığında həqiqətin ibrətamiz, amma çətin, məşəqqətli tale yolu qələmə alınmışdır. Həqiqət yalandan çox güclüdür! Yalan ayaq açıb yeriyyəndə, qurd güclü, quzu aciz olanda, ümidlər, arzular yanıb solanda, məzlumun gözləri yaşla dolanda belə həqiqət son ümidini kəsmir, inamına sığınıb zamanını gözləyir. Həqiqətin kədərli həyat yolunu, xoşbəxt sonluğunu şair əlvan, poetik boyalarla, metaforik tərzdə poetik müstəviyə gətirməklə həqiqətə, haqqa, ədalətə olan sonsuz inami qüvvətləndirir:

Daş-qalaq etdilər yıxılsın deyə,
Əzdilər bir küncə sıxılsın deyə,
Torpağa gömdülər yox olsun deyə,
Yaz gəldi, cücərib qalxdı həqiqət.

Bir əsrdə qədim, köklü xalqın adı, əlifbası neçə dəfə dəyişilmiş?! Dilimizə gah “lisan”, gah “zəban” deyiləndə, adımıza saxta möhürlər vurulanda Mirzə Cəlillər, Əli Nəzmiyə, digər işıqlı ziyalılarımız cəsarətli mücadilə apardılar. Şairin “Hələ adımızı axtarıq” şeirində köhnə havaların hələ də sənəmədiyinə sənətkar etirazının sədalarını eşidirik:

Gah azərbaycanlı, gah azəriyik,
Gah alban, gah tatar, gah türk oluruq,

Əcəba, nə üçün cahana gəldim, - deyirdisə,
R.Rəhim həmin istiqamətdə rübai havasında köklənən, incələnən qoşmalarından birində suallarını bir qədər də kəskin qoymağa çalışır:

Gedəsiydik, niyə gəldik bura biz?
Hardan gəlib qayıdırıq hara biz?
Nə qazanıb aparırıq gora biz?
Rafiq, ömür bir sualdır axırda.

Diqqət edilsə, görmək çətin deyildir ki, şeirdə əsas məqsəd bizə əmanət olan ömürdə axirət üçün nə qazandığımızdır.

tənqidi - satirik ovqatla yüklənmiş yaradıcılıq nümunələri bizə bu yolu tanıtdırır, bu əzmi, mübarizliyi öyrədir.

Kitabın “Vətən nəğmələri”, “Gözəllikdir eşqim, andım”, “Dəli könlüm məhəbbətin acıdır”, “Qəzəllər”, “Məktəb illəri” bölmələrini birləşdirən yurd sevgisi, doğma dilə, torpağa, gözəlliklərə vurğunluqdur, yaşanılmış sevginin həyəcanlarını bədii sözə, şeirə çevirməsidir. R.Rəhimin söz dünyası ona görə ürəyə yatandır ki, onları oxuyarkən özünü görürsən, şeirin qanadlarında müəlliflə mənən birləşir-sən. Dil ürəyin aynası, həm də Vətənin rəmzidir, Balığın vətəni derya olduğu kimi dilimiz də hər zaman vətənlə qoşa durub, anamız Vətənin bətnindən doğulmuşdur. Heç yadımdan çıxmaz. Sovetin dövründə məktəb direktoru işlədiyim zamanlarda Krimda, Feodosiya deyilən bir şəhərdə yaxın qohumlardan biri əsgərlik edirdi. Atasına qoşulub avqustun sonlarında ora getməli oldum. Sentyabrın 1-də dərsələr başlanırdı, qayıtmağa bileti tapa bilmirdik. Dəhşətə gəlmişdim. Güc-bəla ilə Bakıya deyil, Kirovabada (Gəncə) iki təyyarə bileti ala bildik. Buna möcüzə kimi baxırdım. Təyyarə Gəncəyə eniş edərkən, Rəşid Behbudovun nəğməsi səslənəndə təyyarə salonunda sanki dünyanı mənə verdilər. Mən şair deyiləm, şair olsaydım R.Rəhimin 1973-cü ildə Polşada, əsgərlikdə olduğu zaman radioda xalq artisti Zeynəb Xanlarovanın ifasını eşitdiyi zaman yazdığı “Öz doğma nəğməm mənə” şeirini yazardım. Rafiq müəllim isə hamının ürəyini oxuyur, yaşib - yazıb yaradır.

R.Rəhim üçün janr məhdudluğu, vəzn, ölçü çətinliyi yoxdur. Əsasən heca ölçüsündə, xalq şeri üslubunda yazsa da, əruzda (qəzəllər), sərbəst şeirdə

- deyən şair haqlı olaraq günahı başqalarında deyil, özümüzə axtarır:

Xalqa yalan satdı “xalq şairləri”
Dedilər “Hayəstan qardaşımızdır”
Günahı özgedə axtarma, qardaş,
Başımızı yaran öz daşımızdır.

Min illərdir ki, xeyirlə şər savaşıdadır, haram çox zaman halal donunda başda durub, atını çapmaqdadır. Belə yerdə şairin əlacı İlahi haqqı çağırmaqdan keçir:

Halal süfrəmizə haram qarışdı,
Ruzimiz gödəldi, bərəkət qaçdı
Toy-düyün azaldı, şər aşdı - daşdı,
Halal tikəmizi qoru, ilahi.

Şair bəzən hissə, emosiyaya qarılıaraq qırmancını şərin, yalanın, yaltağın üzərinə elə qaldırır ki, qarşı tərəfin mənəvi və zahiri eybəcərliyinin portreti bütün şiddəti ilə göz önündə canlanır:

Baban böyük, sən kiçik,
Olmusan yaltaq küçük.
Qarnın sənə ağır yük,
Bir utan, ay it oğlu.

Bəli, bunun ayrı adı yoxdur. Kökdən uzaqlaşanda, milli dəyərlərə yadlaşanda, yaltaqlıq xarakterə çevriləndə, yal gəzirsən, əllərdə oyuncaq olursan...

Şair çox zaman ozanlarsayağı insanlığın təyinatını dilə gətirir, doğru yolumuza tövsiyələri, müdrik deyimlərilə işıq salmağa çalışır. “Doğru yol” şeirində hədəfləri, istiqamətləri düzgün müəyyənləşdirən ortağ, qızıl mövqeni nişan verir:

Çox da şirin olma bal-şəkər kimi,
Bal kimi ləzzətlə udarlar səni
Çox da acı olma sən zəhər kimi
Nifrətlə tullayar adamlar səni.

Şairin “Axırda” rədifli qoşması məzmunu etibarlı ilə sanki filosof, mütəfəkkir sənətkarların, şeir bəhədirləri Ömər Xəyyamın, Məhsəti xanım Gəncəvinin, digər həkimanə söz ustalarının yaradıcılıq dünyasından su içir. Ömər Xəyyam rübailərindən birində:

Sadələvh könlümdən mən cana gəldim,
Cəfakeş canımdan fəğana gəldim,
Mənsiz də dünyanın işi keçərmiş,

Dördüncü söhbət

«Dünya ... dünya» bölümü az qala tarazlığını itirən dünyaya şairin sürəkli ittihamları, narahat dünyamızın gedişatına həssas münasibəti, dəyərləndirmələri ilə diqqəti cəlb etməkdədir. “Dünya”, “Bu dünya sən bilən deyil”, “Bu dünya”, “Fırlana-fırlana”, “Sənin göz yaşına dəyməz bu dünya”, “Asılı”, “Qəmli dünya”, “Dünya şirin bir yalandır”, “Var”, “Bir xanıma”, “Bu dünyada rahatlıq yox”, “Dağlar”, “Aldadır” rədifli şeirləri ümumiləşdirən, birləşdirən əsas aparıcı xətt düzəni pozulmuş dünya uçan şair, vətəndaş narahatlığıdır. Şairi narahat edən bütün problemlərin başında haqsızlıq və ədalətsizliyin, yalanın ayaq tutub yeriməsidir. Yalan olan yerdə tülkü pələng sayılır, pələng xidmətçi təyin olunur. R.Rəhimin “Dünya” rədifli bir çox şeirlərində bu ovqatı, bu acı həqiqəti görmək çətin deyildir. Əsasən, xalq şeri üslubunda, bayatı, gəraylı, qoşma şəkillərində ərsəyə gələn poetik nümunələrdə həkimanə bir dilə, bir ozan, haqq aşığı təmkini, meydanırlılıqla hədəflər müəyyənləşir, dünyamıza, ölkəmizə təmizlik, saflıq, haqq-ədalət arzulanır. Bir çamurluqdan mayalanan, bir xislətin daşıyıcıları yalanı, yaltaqlığı, satqınlığı, nakişiliyi sənət seçməklə, həm də ən dəhşətli bu yolda, “uğur” qazanmaqla dünyanı hədəfə, sorğu-suala gətirir. Bunun səbəbləri barədə düşünərkən A.Eynşteynin məşhur kəlamı yada düşür: “Bu dünyada iki şeyin sərhəddi yoxdur: yalançılığın və yaltaqlığın”. Odur ki, nə qədər ki, şairin qələmə aldığı vəziyyət davam edəcəksə, R.Rəhim kimi şairlər qələmə sarılıb:

Bu dünya bir möcüzə,
Düz yalandan asılı.
Yüz alim, yüz filosof
Bir nadandan asılı, - deyəcəkdir.

Odur ki, mübarizədən çəkinmək olmaz. Şərə qarşı mübarizə bir an belə dayanmamalıdır. Dünyanın bundan başqa nicat yolu yoxdur. R.Rəhimin şeirləri,

də uğurlara imza ata bilmişdir. Doğrudur, çox nadir hallarda bəzi nümunələrdə publisistika əlamətlərini görə bilsək də, mütləq əksəriyyət, şeirdir, daxili yaşıdır, qəlbin, könlün musiqisi, harayı, çağırışıdır. Bu şeirlərdə dünyanın düzəni haqda hikmət dolu sərf-nəzər də, məhəbbət də var, noqsanlara, şərə qarşı hücum da, yalana nifrət də vardır. Mənə ən xoş gələn şairin səmimiyyətidir. Səmimiyyət təkcə şairdə deyil, hər bir insanda olmalıdır. Səmimiyyət olmayanda insanları tanımaq olmur, saxta ədalar, gəlişgözlü sözlər gözlərə pərdə çəkir. Şairin səmimiyyəti olduqca lazımdır. Çünki bu səmimiyyət, bu saf, təmiz duyğular içimizə təmiz, saf hava gətirir, bizi əslimizə, kökümüze qaytarır. Bu istiqamətdə Rafiq Rəhimin bir çox şeirlərini misal çəkmək olar. Amma bircəciyini qeyd etmək istəyirəm. Ömür-gün yoldaşına ünvanladığı “Restoranda düşüncələr” şeirində evə bağlılıq, səhvlərə ürəkdən gələn etiraf, kişi-qadın, ar-arvad münasibətlərinin saflığı, gözəlliyi, heç şübhəsiz, səmimiyyətdən köklənmişdir. R.Rəhim təkcə özündən yazmır, bədii ümumiləşdirmə aparır, bədii-psixoloji tablo yaradır:

Sən qəlbimdə axan qan,
Gözlərimin işığı
Həyatımın mənası,
Evimin yaraşığı.

Doğmalıqdan, məhəbbətdən, bağlılıqdan su içən bu sözlər restoranlarda əylənən hərəcayi çöl qadınlarına deyilməz. Bu sözlər evin dayağı, evinin həkimi, evinin mühəndisi olan xanımlara deyilər. Bu sözləri “Dədəm Qorqud”da olduğu kimi ər kişilər, Dirsə Xanlar, Qazan xanlar, Domrul bəylər ən çətin, ən xoş məqamlarda xanımlarına məhz belə deyirlər:

- Bəzi gəlmiş, başım baxtı, evim taxtı!

Evimizi ev, çölümüzü çöl edən məhz onlardır. Bu səmimiyyəti, bu gözəlliyi şeirə gətirdiyi üçün mənəvi dostum R.Rəhimə təşəkkürümü bildirirəm.

(Davamı 9-cu səhifədə)

(Əvvəli 8-ci səhifədə)

Beşinci söhbət

Qalib gələ bilmədiyimiz bir iksir vardır. O da baş alıb gedən zamandır, vaxtdır. Ancaq onu deyim ki, şeirlərindən də görüldüyü kimi, şair üçün vaxt, zaman anlayışı yoxdur. Könlünə işıq, gözlərinə gözəllik qonubsa ürəyini boşaltmağa tələsmişdir. Şairin vaxtını, zamanını yaşantılar müəyyənləşdirir. Bu yerdə unudulmaz xalq şairimiz, böyük dostum Zəlimxan Yaqubun misraları yada düşür:

Səhərə lap az qalib
Saat dördə işləyir
Bir-birinə güc verib,
Dərd ürəyə işləyir,
Ürək dərdə işləyir.
Çəkib aparmaq üçün,
Daş yükünü dünyanın
Allah göyde çalışır,
Şair yerdə işləyir.

Rafiq Rəhimin yaradıcılıq dünyasına baş vuranda, söz dünyasıyla yaşayanda görmək çətin deyildir ki, - şair gözü, sözü gözəlliklər önündə çiçək açır, tər, ətirli güllər sözün qanadlarında gəl-gəl deyir, əksinə, şər, naqislik, yalan, böhtan, yaltaqlıq və digər eybəcər hallarla qarşılaşanda söz qırmançı işə düşür. Şairin yaradıcılıq dünyasında hansı xəttin üstünlük təşkil etdiyini deməkdə çətinlik çəkirəm. Çünki hər bir sözündə, hər bir əsərində ürək var, yaşantı var, şeiriyyət var. Bununla belə, elə bilirəm ki, tənqid də, ifşa da, satirik əsərlər də əslində gözəlliyə, insanlığa xidmət edir. Çünki bədii ədəbiyyatda tənqidi ruhun yaranması üçün sosial - tarixi haqsızlıqlara ideya-bədii etirazın baş verməsi, yəni zülm və işgəncələrin, talan, qətlərin törədicilərinə etiraz səsinin ucalması və bu etirazların bədii sözdə öz inikasını tapması olduqca əhəmiyyətlidir. Bunsuz bədii ədəbiyyat insandan, onun yaşantılarından uzaqlaşar, gerçəklik, həqiqət kimi dayaqdan məhrum olardı. Satira, tənqidi şeir, başqa sözlə desək, gülünclüyə, eybəcərliyə qarşı köklənən bədii gülüş əslində cəmiyyətdə pozulmuş düzənin bərpasına, eləcə də ləkəli batinin üzə çıxarılmasına, müalicəsinə xidmət edir.

Bu cəhətdən Rafiq Rəhimin satirik üslubda yazdığı "Bu mühit çirkəbə batır bizi", "Böyüklər üçün uşaq nağılları" başlığı altında şeirləri, eləcə də nəsr-lə qələmə alınan təmsilləri, hekayələri, mənsur şeirləri danışmaq, araşdırma aparmaq üçün geniş imkanlar vardır. Şeirə, sənətə müqəddəs məbəd kimi baxan yaradıcı ziyalılar, sözə tapınan sənətkarlar ucuz tərifdən, mədhiyyədən qaçmış, fayda verən, islah edən sözün - tənqidin gücündən istifadə etməyə çalışmışlar. Hələ XII əsrdə dahi Xaqani həcvi (əslində satiranı) şəfəvərən tutiyaya bənzədərək demişdir:

Mədhum şirin, həcvim turşdur, bunu bilir hər bir insan,
Mey alınır üzümündən, tutiyasa turş qoramdan.

R.Rəhimin tənqidi-satirik şeirləri iki istiqamətdə qələmə alınmışdır. Bir tərəfdən qələməni qırmanca çevirərək pula səcdə edən rüşvətxorları, vəzifə üçün hər cür cildə girən yaltaqları, xalq adından danışib xalqa arxa çevirənləri, ölkəni viran, özünü abad görən alçaqları bayatı, qoşma, gəraylı, təcnis, mənzum nağıl, təmsil kimi nümunələrində dərslərini verir, sözün, şeirin bütün gücüylə ifşa edirsə, digər tərəfdən şirin təhkiyə ilə nəsr əsərlərinə mənfi tipləri gətirmiş, alleqorik nağıllar, eləcə də hekayə və novellalarda sözünü demiş, şairin öz təbirincə desək, ürəyini boşaltmışdır. Şairin tənqidi - satirik şeirlərində satirik portretlər çox canlı, olduqca həyatidir. Şair bir proyektor kimi hədəfə aldığı tipi həm zahirdən, həm də daxili aləmdən nəzmə çəkmiş, hər an, hər zaman çox yerdə gördüyümüz rəzalətə şair-vətəndaş mövqeyini bildirmişdir. Şairi daha çox narahət edən rüşvətxorun, yaltağın, yalanın, nadanın, cahilin yuxarı başa keçməsi, millətdən olmayanlar millət, xalq adından danışmasıdır. Gördüklərindən, bildiklərindən dəhşətə gələn şair bəzən unudulmaz Məmməd Araz kimi uluları haraya, köməyə çağırır. "Oyan, Qazan xan, oyan" başlıklı irihəcmli şeri bu cəhətdən daha çox diqqəti cəlb edir. Şeir aşağıdakı bənddə başlayır və bu ruhda davam edir:

Ehey! A Qazan xan, a Qara çoban,
Mın il yatıbsınız, oyanın daha.
Vətən yağmalanıb, olubdur viran,
Qalxın, and verirəm, sizi Allaha
Vətəni viran edənlərin bir qismi əsasən sərvətlə-

rimizə, müqəddəs yurd yerlərimizə göz dikən yağ-lar, erməni işğalçılarıdırsa, onlardan daha qorxulu, daha eybəcər düşmən aralarımızda dolaşib, milləti, ölkəni içindən yeyən əqidəsi, amalı pul, rüşvət, yalan olan əqidəsizlər, rüşvətxorlar, evini, qarnını və-tən bilən vətənsizlərdir. Şairə görə hamı sözün dü-zünü deməkdən çəkinməsə, nöqsanlara susmasa, mühitimiz çirkəbə batmaz. Bələnin böyüklüyü daha çox yaltaq başlardan gəlir. "Şair", "Yaltaq kişi" adlı irihəcmli şeirlərdə belə "kişilər" in canlı portreti-ni yaradılmışdır. Bəzən eybəcərliyə dözməyən şair emosiyaya qapılaraq satirik boyanı daha da tündləş-dirir, bədii düşüncə üçün məqbul sayılmayan ifadə-ləri yol verməyə məcbur olur:

Üzdə həlim, qəlbi daş,
Harda aşdır, orda baş,
Adam deyil bu oğraş.
İylənmiş bir zibildir,
Murdardır yaltaq kişi.

R.Rəhimin tənqidi-satirik şeirlərinin bir çoxu "Şikayətnamə" başlığı ilə təqdim olunmuşdur. "Et-dilər", "Qalmayıb", "Necə dözək", "Heyif ki!", "Görəkməz", "Mən", "Yazıq", "İndi", "Başqa", "Qalmayıb", "Tapılmır" başlıklı şeirlər bu qəbildən-dir. Şairin şikayətləri dostun xəyanətindən, sərvət aşıqlarından, "Pul" adlı iblisdən, idarə möhürünü Fərhadın külüngünə çevirənlərdən, canavar nəfsi ilə ömürlərə balta çalanlardan, ürəyi daş, canı biz kimi şüşədən olan div xislətlilərdən, digər eybəcər hal-lardandır. "Rüşvətxor məmur" şeirində qələmə al-dıqları bir çox tənqidi - satirik şeirləri üçün xarakte-rizdir:

Yalançı, rüşvətxor, şərəfsiz, alçaq,
Vəzifə tanrındır, möhür imanının.
İt kimi qorxaqsan, it kimi yaltaq,
Çünki şüşədən div kimi canın.

Xaqani Şirvanidən Hikmət Ziyaya, Mərkəz Quliyevə, digər şairlərimizə qədər satirik ovqatın təmsil janrında ifadəsini görmək mümkündür. Bu sırada Rafiq Rəhimin özünəməxsus çəkisi vardır. Şairin "Böyüklər üçün uşaq nağılları" başlığı altında təq-dim etdiyi təmsillərdə nə qədər tanış üzlər, tanış tip-lər canlanmaqdadır. "Paxıl qonşu", "Şöhrətbaz saat", "Demokrat canavar", "Çaqqal və xoruz", "Gözəllər gözəli", "İki boş qazan" kimi qısa, amma mənalı təmsillərində şairin hədəfləri son dərəcə aydındır:

Bir gün qazan öyünüb
Özünü təriflədi:
-Mən yekə bir pəhləvan,
Güclü aslanam, - dedi
Köklüyündən söylədi,
-Canlıyam, - deyə coşdu

(Quru sözdən nə fayda,
qazanın içi boşdu)

R.Rəhimin mənzum təmsillərinin bir qismi mənzum satirik nağılları xatırladır. Bu şeirlər həm məzmunu, həm də maraqlı süjet xətti, şirin, oxunaqlı bir dillə təqdimatı ilə diqqəti cəlb edir, satirik tiplərin ifşası həyata keçirilir. Şairin "Siçovullar", "Qoyun-lar", "Azadlıq aşıqları", "Azadlıq" təmsilləri buna konkret misaldır. Bu kimi təmsillər əslində şairin tənqidi - satirik şeirlərinin təmsil formasında davamı, alleqorik şəkildə ifadəsidir. Bunu şairin nəsr dili ilə yazdığı "Mənsur təmsillər" adı ilə kitabına sal-dığı "Qonorar", "Meşədə iclas", "Haqlı və haqsız", "Sulu rəhbər", "Canavarın ad günü və ya çaqqallar", "Mükafat", "Donuzların qiyamı", "Canavarın ədalə-ti", "Müəllif" başlığı altında təqdim edilən mənsur təmsilləri həm maraqlı sujeti, saf nəsr dili, həm də tragikomik məzmunu, məntəli mənalı, oxucuya, cəmiyyətə mesajları baxımından yaddaqalandır, inandırıcıdır, ibrətamizdir. Düşünürəm ki, R.Rəhi-min tənqidi-satirik şeirlərində, təmsillərində, satirik hekayələrində dil əsgər kimi vuruşur, qalib gəlir, məğlub olan, aramızdan çıxan, dəf olan isə mənfi tipdir. Müəllif qabağına qatdığı tipləri, təkə tənqid etmir, onlara gülməklə kifayətlənmir, həm də onla-rı cəmiyyətdən küryüb atmağa çalışır.

Altıncı söhbət

Rafiq Rəhimin "Bir ömrün nəğmələri" kitabının maraqla oxunan bölmələrindən biri də yazıçı-publi-sistin nəsr əsərləri, novella və hekayələri, mənsur şeirləridir. Şairin şeirlərində, təmsillərində aramsız olaraq rast gəldiyimiz tənqidi - satirik ovqat nəsr əsərlərində də qabarıq şəkildə özünü göstərməkdə-dir. Bu əsərlərin ən böyük məziyyəti həyatiliyi, ob-razların canlı təqdimatıdır. "Əxlaq dərəsi" novellasın-da dil-boğaza qoymadan namusdan, qeyrətdən danı-şan, dərslərini boş-boş moizəyə həsr edən, özünü ən təmiz, ən əxlaqlı, ən "milli" adam kimi göstərməyə çalışan müəllimin tipik obrazı yaradılmışdır. Saxta-karın ifşası gecikmir, əcaib geyimli, qəribə görü-nüslü qızının qarını açaraq: "Papaşa, stoboy minu-toçka mojna", - deyərək atasını eşiyə çağırması sa-tirik tipin hansı əxlaqi təmsil etdiyini aşkar edir. Belə hekayələr bir deyil, onlardır. Bu hekayələrdə diqqətimizi cəlb edən daha bir keyfiyyət Rafiq Rəhimin çox dilimizə çox dərindən bələdliyi, maraqlı təhkiyə qura bilməsi, oxucunu sözü - söhbətilə yormaması, məqamında sözünü bitirməsi, aktual mövzular seçə bilməsi, məntiqi sonluqla əsərini bitirə bilməsidir.

R.Rəhimin gənclik illərində (yazıldığı tarixdən məlumdur) əsgərlik həyatından qələmə aldığı "Lə-yaqət" adlı maraqlı bir povesti də maraqlı doğurur. Ailədə erköyün böyüyən, çətinlik görməyən Ramil Vəliyevin əsgərlik həyatında çətinlikləri, asan iş bi-lib, donuz damında xidməti incəliyinə qədər qələmə alınmışdır. Əsər o qədər isti, diqqətlə yazıya alın-mışdır ki, az qala Vəliyevin bütün hərəkətlərini gö-rür, donuzların xortum səslərini eşidir. Yaşlıları arasında özünü igid Mixaylo adlandıran Ramilin ha-lı utancvericidir. Müəllif təbii boyalarla, Qaraqızın - Füzulünün məktubu ilə, dəqiq deyilsə, məhəbbətin gücü ilə Vəliyevin ləyaqətini bərpə edir.

R.Rəhim təkə nəsr əsərlərində deyil, publisistik yazılarında da ürəkdən gələn, sözdə bitən mövzular-dan söz açır, hamını, hər kəsi saflığa, halallığa, haq-qa, ədalətə, Vətənə layiqli övlad olmağa çağırır. Həyatda ətrafımızda çoxsaylı maraqlı, məzəli, ibrət-li əhvalatlar baş verir, fərqi varmır, yaddaşın eti-barına inanırıq. Əksinə onları toplayıb gələcək nəs-lə ötürmək lazımdır. R.Rəhim doğma kəndinin - Qa-zıqumluq kəndinin duzlu-məzəli əhvalatlarını topla-yıb kitaba salmaqda olduqca nəcib bir iş görmüşdür.

Sözümün sonunda Rafiq Rəhimə möhkəm can-sağlığı, yaradıcılıq uğurları arzulanıqla bərabər onun on kitaba bərabər "Bir ömrün nəğmələri" şeir-lər, hekayələr, publisistikadan ibarət irihəcmli ki-tabının işıq üzü görməsinə vəsilə olan ziyalı dostumuz Əli Əhmədogluna salamlarımı çatdırır, təşəkkürümü bildirirəm. Onu da qeyd etməyi lazım bilirəm ki, ki-tab haqqında düşüncələr qələmə aldıklarımın daha genişdir. Ümid edirəm ki, söz biliciləri, oxucular əsəri əldə edib oxuyacaq, ən dəyərli fikirləri məhz onlar deyəcəklər.